

Introducció

El número 14 de *Temes de Disseny* és miscel·lani, tal com el lector podrà comprovar. S'hi apleguen textos que es refereixen directament a qüestions provinents clarament del complex univers del disseny i també d'altres que situariem en un context ampli de cultura i pensament; també n'hi ha que corresponen a un camp difós entre la semiòtica pragmàtica, la retòrica i la teoria de l'argumentació. Podríem dir que els seus continguts fan honor al títol de la publicació, ja que apleguen el disseny amb la comunicació i, finalment, la cultura. Segons el nostre parer, una tal composició respon al tarannà eclèctic que domina el moment actual, no només dins els àmbits professional i intel·lectual del disseny, sinó de la cultura en general. D'altra banda, el disseny sempre ha estat una activitat àmpliament pluridisciplinària i això s'ha manifestat sempre en les reflexions teòriques que ha provocat. És així, doncs, que, d'acord amb les nostres argumentacions, els textos que presentem vénen a ser un exponent fidel del moment actual amb la seva manca d'ortodòxia, alhora que amb una dispersió teòrica i temàtica.

En aquest número volem recordar i retre un modest però sentit homenatge pòstum a José María Valverde, filòsof, poeta, traductor, mestre d'inesborrable record per als seus deixebles; en definitiva, un home honest i solidari que és com ell segurament preferiria que se'l recordés.

Valverde, amb la seva vida, amb les seves actituds, ha estat un intel·lectual que ha sabut conjuminar, d'una manera perfecta, la cultura acadèmica i la vida quotidiana. Ell sabia que la filosofia és al carrer on n'ia i que se la pot trobar parlant amb la gent, sigui quina sigui la seva condició i cultura; també sabia que la filosofia acadèmica vertadera de cap manera no pot, no ha de ser, paraules sobre paraules sinó que cal que sigui substància viva d'humanitat solidària.

Professor d'estètica, va tenir una vida bella, car no es pot trobar cap gest més formós i elegant que l'esmerçat a treballar contra l'abús injust dels tirans. Molta gent el recordarà quan, durant els anys del franquisme en què regnava la més pura i neta intolerància, abandonà la universitat espanyola i se n'anà cap a l'exili en defensa solidària de la paraula lliure.

Els editors i redactors de la nostra publicació, i especialment els membres del seu Consell Assessor que van tenir-lo com a company i col·lega, li dediquen aquestes ratlles perquè el sentit que tenen els seus mots, transcrits en alfabet, s'actualitzin cada vegada que algú els llegeixi.

El sumari s'obre, precisament, amb el text de José María Valverde «William Morris, precursor estètic», publicat ja fa molts anys, concretament el 1954,¹ tants anys que és pràcticament desconegut als nostres dies però que hem cregut que mantenia intacte l'interès que posseïa quan fou escrit i que, a més, amb el transcurs dels anys, se n'hi afegia un altre de caràcter històric i biogràfic. Per aquestes raons ens ha semblat oportú de reeditar-lo en benefici dels lectors de la nostra publicació.

1. Valverde, José María, «William Morris, precursor estético», *Revista de Ideas Estéticas*, núm. 47, Madrid, 1954.

Tal com es podrà comprovar, el treball, per bé que data de principis dels anys cinquanta, època realment negra, fins i tot tràgica per a Catalunya i Espanya, té una innegable frescor perquè, malgrat la dieta ideològica que imposava la censura, s'hi diu —sense estridències, això sí— tot el que era pertinent de dir. D'altra banda, pel que jo sóc capaç de copsar, es tracta d'un text ben escrit en un registre castellà eficaç i, tanmateix, ple d'elegància.

Valverde, sense estalviar-se algunes referències biogràfiques de William Morris, aprofundeix en la manera com l'autor britànic valora el treball, i el treball artístic en particular, com a fonament de la seva particular pràctica estètica, ja que no teoria estètica en el sentit filosòfic.

Resulta realment interessant de constatar que la visió que tenia Morris de l'art i de l'artesania està feta des de la cultura que hi havia al bell mig de la societat industrial. Enyora, en certa manera, l'honesta feina de l'artesà tradicional, ell que viu enmig de les negrors de l'industrialisme de la Gran Bretanya. Tot això ho ressalta Valverde des de la perspectiva, ja relativament allunyada, dels anys cinquanta del nostre segle. En l'època de Morris, la màquina era barroera i només produïa lletjor als ulls dels contemporanis. Després de gairebé cent anys, superades les primeres i més indesitjables conseqüències de l'industrialisme, Valverde es troba en condicions d'entendre millor la situació i de denunciar-la d'una manera més justa de com ho va fer l'autor anglès.

Sobre el mateix tema que tracta Valverde incloem un text d'una investigadora, Anna Calvera, que ha treballat, amb molta dedicació, l'obra de William Morris i que ho ha fet amb uns resultats que ens aclareixen alguns aspectes de la seva ideologia, no molt ben compresos i interpretats fins ara. Calvera clarifica i situa en el seu punt just, segons el meu parer, les aparents contradiccions entre la seva ideologia, contrària a moltes de les realitats i de les conseqüències de la industrialització, i la seva condició de precursor del disseny industrial i de l'interiorisme contemporanis.

Val la pena tenir en compte que la perspectiva que ens ofereix Valverde correspon a una visió deutora directa de la societat industrial, mentre que l'estudi que fa Calvera correspon a la que dona el final de la modernitat i fins i tot l'exhauriment de la reacció postmoderna. De tota manera, ara que tenim molt assumides les conseqüències de l'industrialisme, que els ornaments ja no ens produeixen angúnies i que la producció artesana ens resta gairebé tan llunyana com la basada en la producció seriada pròpia de l'industrialisme incipient, seria interessant de continuar reflexionant sobre les dimensions humanitzadores i alienadores del treball.

L'obra de Morris, tal com ens la mostren els dos articles que el lector trobarà en aquest número, presenta caires diferents, tot i que no contradictoris. D'antuvi, per mitjà de la seva empresa, pretén de mantenir el bon gust i les formes adequades de la tradició artesanal, en una època en què es perden i que la lletjor envaeix l'ambient ciutadà; després, Morris és un clar precursor, no només del disseny modern, sinó també de l'empresa elaboradora i distribuïdora de productes dissenyats. Encara hi ha la seva dimensió humanista i de crítica social desenvolupades amb la pràctica política, els escrits i l'ètica a l'entorn del treball. També hi ha aspectes que se'ns presenten com a menors en les seves reflexions estètiques i artístiques així com els seus intents literaris.

Fent bones les especificacions que consten en el títol de la nostra publicació, els quals ens aclareixen que, a més del disseny, també tracta temes de comunicació i cultura, tenim els articles d'Albert Berrio «*Edipo Re* de Pier Paolo Pasolini» i el de Gregorio Luri «El mite de Prometeu».

Els mites ens acompanyen des de l'antiguitat més llunyana. Per bé que a voltes sembla que el pensament mític sigui una característica exclusiva de les cultures primitives,

la veritat és que actualment en creem de nous i recordem els vells. Efectivament, la creació de mites novells és incessant, tot i que els contemporanis no tenim la consciència clara de fer-ho; pel que fa als vells, els recordem com a tals, per bé que moltes vegades són oblidats o menystinguts.

Ara es pot notar, dins l'ambient cultural que ens han deixat els esforços per trencar les suposades cotilles que ens imposava la modernitat, una recuperació de molts dels temes, actituds i camins que havien estat encetats des de feia segles. El renovat interès que hom pot observar per la cultura mítica és un exemple clar del que diem. Els dos articles que formen part del present número miscel·lani responen a treballs sobre dos dels més importants mites de la cultura europea: Prometeu, l'amic dels homes, i Èdip rei, la tragèdia sempre present.

Com el seu nom indica, l'article de Berrio és destinat a estudiar la pel·lícula del famós realitzador de cinema italià, ja traspasat. Que el cinema és un dels mitjans expressius més importants del nostre segle és quelcom que avui ja ningú no discuteix. Amb les possibilitats que proporciona aquest mitjà audiovisual, s'han fet sovint obres ben fetes o maldestres amb la simple, o no tan simple, intenció d'entretenir; però també, en ocasions, disposem de realitzacions, com la que ha ocupat l'autor de l'article, que no podem sinó qualificar d'ambicioses, amb molts caires per analitzar i amb missatges estètics i culturals de madura pregonesa. Berrio analitza el film per mitjà de les claus que ens proporcionen els mites escenificats per les tragèdies clàssiques i també amb l'ajut de la interpretació actual de la psicoanàlisi de Freud. Amb tot aquest bagatge, Pasolini fa una pel·lícula gens banal, a través de la qual interpreta el bell mite. Com que de fet es tracta d'un dels temes més importants dels nostres inconscients antropològics, mai no seran balderes les actualitzacions dels lligams eternals entre pares i fills, entre naturalesa i cultura.

Tal com es pot desprendre de la lectura del treball de Luri, l'adquisició del foc ve a ser la representació intel·lectual i plàstica més aprofundida conceptualment que disposem per explicar la naturalesa humana en les seves dimensions més íntimes. En les diverses versions que hi ha del mite, Prometeu pren als déus tant el foc natural que proporciona la vida, com el cultural que es converteix en tècnica.

Els articles de Jordi Pericot «Transitar pels mons possibles» i d'Arantxa Capdevila «Disseny de l'espot de propaganda política: convergència i estratègies comunicatives», tot i que tracten temes diferents, tenen algunes coincidències remarcables. En el cas del treball de Pericot trobem un intent de completar la seva semiòtica pragmàtica amb la noció dels «mons possibles».

Pericot fa molts anys que ha intentat de construir una teoria de la imatge a partir dels instruments que li proporcionen els estudis lingüístics i també semiòtics. Ara, en els darrers temps, ha estès el seu panorama a tot el camp audiovisual. «Món possible» és una noció desenvolupada a partir de la filosofia de Leibniz i que ha estat aplicada a la comprensió de la creació literària. Pericot la vol aplicar a qualsevol text, convertint-la així en una «eina pragmàtica» (segons els seus propis mots). Tal com resta plantejat en el text que ens ocupa, la creació de mons possibles constituïria una estratègia pragmàtica, per mitjà de la qual cada individu donaria sentit a les informacions que rebria. Un altre dels aspectes sobre els quals paga la pena prestar atenció és que Pericot, amb la seva estratègia, desdibuixa la diferència que hi ha entre el món real i les construccions formals; sembla com si els humans visquéssim en un món a voltes convencional, a voltes formal. És un tema per reflexionar-hi. De la mateixa manera, crec que seria interessant d'estudiar la relació que hi ha entre les nocions de «joc de llenguatge» i «món possible» si és que aquesta darrera ha de convertir-se en una eina pragmàtica.

Pel seu cantó, Capdevila pretén de proporcionar-nos un camí per estudiar els anuncis televisius de propaganda política. Ho fa articulant dues eines diferents: la teoria de l'argumentació de Chaïm Perelmans, de naturalesa clarament lògica, i la noció de «món possible», que pot pertànyer a l'ontologia o al món de la poètica. L'ús d'aquesta noció per fer manifestos els mecanismes de la persuasió podria ser un exemple pràctic de la proposta que fa Pericot.

Anna Papiol, amb el seu treball «El perdurable i l'efímer», ens enriqueix amb una bella reflexió sobre dues de les maneres que, des de la perspectiva humana, tenen les coses situades en el món: la perdurable i l'efímera. Amb l'ajut dels poetes de la categoria de Píndar, Horaci, Quevedo i Borges, ens diu com hem estès en altres èpoques el transcórrer del temps cultural i com avui, abocats al present, construïm altars per lloar la finitud.

La cultura, l'alta cultura especialment, sempre ha estat una aposta per transcendir el temps d'una vida. Però la modernitat instaurà en la nostra manera de pensar la innovació com a valor fonamental. L'efímer és la condició de les obres culturals actuals, en una mena de absolutització de la modernitat, tot fent-la banal.

És evident que des de la cultura del disseny resulta imprescindible realitzar reflexions sobre el que és nou i el que, als nostres ulls, encara resulta perdurable. ¿Quin sentit té l'obsolescència forçada de les formes, alhora que hom recupera les propostes històriques, en una mena de rejuveniment forçat?

En un ordre molt diferent de coses, però també dins del món del disseny, tenim l'article d'Emili Padrós i Martín Ruiz de Azúa «Objectes inacabats». Es tracta d'un al·legat en contra del mercat entès com a institució absoluta que ajuda a satisfer les nostres necessitats i ens fa feliços; un mercat nodrit per objectes amb els quals mantenim unes relacions certament pregones. Els autors analitzen les càrregues emotives que atribuïm als objectes, més enllà del que s'han vingut anomenant les funcions primàries. Es tractaria de cercar en els objectes la profunditat antropològica que no hi ha dubte que tenen, més enllà de la precarietat a què ens obliguen les propostes que provenen de la concurrència comercial.

Amb això retrobem els arguments desenvolupats més amunt respecte de la varietat de temes que enriqueixen l'actual número de la nostra publicació. No els hem de veure com una mostra d'heterogeneïtat sinó com a exemple de l'eclecticisme en voga.

Jordi Berrio